

Татьяна ЛУКИНА,
хатымт общ. корр.

КЭСКИЛ ТУНУГАР ҮЛЭ

Улуус учууталарын баладан ыйынаары сүбө мууннарыгыр-лакалыаты үөсөк улуустары управленения начальнига М. А. Нюкифоров омордо.

Ааспыт үөрэх дыйсаһар барыта 4192 ого үөрэммиттэн 96,9 быраһыаннара кылаастарын бүтэрбиттэрэ, 34 ого иккис сылуу хааларыллыбыттара, 90 үөрөнүччү күһүгүсүлүмүтэ. Предметтарынэн ылан көрдөхкө, саха уонна куучча тылларыгар, физикага, математикага көрдөрүүү ордук мөлтөх. Ол сүүнү биричиннэтинэн учууталлар тинибиттэрэ буолар. Мэлдьэкин, Хатыла, Соловьев, Бахсы оскуолаларыгар эинэ учуутал суогуни омук тыһын үөрэппэттэр.

Үөрэхке тутгарымы турун анализлааһын гыа сир-
дэрин оқуулаһарын бүтэрбэттер диния, биология, фи-
зика курдук предметтерге баһаларэ амыһадын көр-
дөрбүтэ. Үөрүтэр пособиелар, араас оборудование,
учебниктер тийибэттер. Ол иһин Үөрэх министрствота
бийыл учебниктерге, араас пособиеларга талһуһунзы-
ры бастагы учарат оһоло.

Үөрэх дээдсийн устат багшта II предметкэ улуустав-
ды уонна республикатаагы олимпиадалар ыгылын-
нылар. Ордук үчүгэй түмүктэри Мугудай, Диринг, Чу-
рапчы оскуолалара уонна интернат-оскуола ситистил-
лэр. Ылаһы улуустары кытта тэһэнэп көрдөххө, рес-
публика олимпиадаларыгар кыттыбыт гэмтэ. Гимна-
зияны хойутан аһыабыт, кээртэ-баргара транспорт
эбигинэ көстүбүтэ улааһыннык атыһаатылар.

Уугуус үлүс сүлүн үөрэтингэ арыгаалааныа килдэрингэ экспериментальнай площадка быһырытыан үлэни ыытар. Оскуолалар тус-туһунан чопчу хайысханы ылан үлэтиннэлэр. Холбоһор, Сүлүн экологическай, Кытаамах эстетическай, Дирин агрономическай хайысхалахтар. Эксперимент иһинэн социальнай педагогтар, бэлэмминнэлэр. Ол эрэри кинилэр итээнэ психологтар оскуолаларга оннуларын булан үлэлини иликтэр. Үүмүз үөрэх дьылыттан Төлөй орто оскуолата политехническай хайысхалаах үлэтинэ, Амиа орто оскуолата «Амиа өрүс экологиста» программаны савалыа

Республика Үүрээн министрствотын экспертнэй Сэбэтэ улууска экспериментальнай үлэ сөлтөөтүк ыт-
тыллан аларин бэлнэтэтэ. Биирдиншөөн учууталлар,
бөлөхтөр программа оигоруутугар үлэллилэтэр. Сага
үөрэтэр-нитэр ыымаллары көрлөөһүн, үөрэх күүнү ат-
тарыыга сонун арийышлары килтерэн түмүктэрээх
буолла. Од үөрэхтэ туттарсыыга да көстөр. Доруубу-
йалара мөлтөх оҕолору дьылаа кинигээн үөрэтти инкэс
сылын ситиһинилээхтик ыттыллар. Ааспыт сылтан ки-
пиллэргэ предметинэн үөрэтти киллэрилиннэ. Чурылчы
бастакы сүүнүх оҕуолата үөрэнээччилэри арагалаан
үөрэттигэ айымниланнахтык илсмытын тоһоголоон
бэлэтиэххэ сөө. Милка кылаастар үөрэнээччилэр би-
лиилэрин таһымыттан көрөн бөлөхтөргө арааран үөрэ-
тиигэ бэлэмнэни үлэ киллэрилиннэ.

Овоолору төлөө бэлтгэнээхтэрттэн, тиймизаахтарьт-
тан көрөн араагаалаан үөрэтнигэ салгым өсөн хорутан
үлээлнэр сорух турар. Бийнги чолчу хайысхалаах ос-
куолалары, кылаастары тэрийэн үлээлэн кылаэбит.
Аны кылаас нийнэн, уруокка араагаалаан үөрэтниги тэ-
нитнэххэ. Уруукку да өртүгөр бу үлэ ичылдылары, улуу-
ккыккы сылларга проблема бийыштынан туруоран анаа-
минтэн үлээлэбэт. Ошон баар опыты системалыахха,
араагаалаан үөрэтнги критерийларын кылаадыаххы.

Методический үлэ семинардар, курстар, методический холбохуудтар нөгүүг тэрихээр. Учуртаалар билимдэрин хагатынга сонун көрүлээшнэрин олохтонолдор. Ол курдук, кинилэргэ олимпиада мытылар, СГУ преподавателлэрин кытта дуогабардаһан бинэргэ үлэстэрин тэрихээр, учуртаалар программадары сүрүйэлэр. С. М. Фомина, А. С. Нусинова, М. У. Ходянова, Р. С. Адамова, Е. В. Сидцева сэлалар методический холбохуудтар ситинилээхтин үлэниилээр. Үлэ уруоктары, национальный культураны, Үрүм-уолан, Кызыл уо предместри үрэтээшнээр холбохуудтары үлэлэрин туһунаа иттихэт этэр кыаллыбат. Сананы кылыриниң утумнаахтык үлэлээр методический холбохуудтарин Амма, Болтоно, Диринт оскуоаларын холбохуудтары ааттатылаахха сөп. Холбоур, Диринт оскуолатын алын сүбүүх кылаастарын методический холбохуудтар Зайцев ньыматынан аарык араас көрүгүн таба дүөрүлээн оһону сайыннарынга үлэлээр. Оскуола иһинээги холбохуудтары таба тэрийн үлэлэтэр завучтарынан Т. Е. Пономарева, Г. Г. Пиннигина, А. К. Барашкова, А. С. Попова уо д. а. боолаллар.

Методический үлэ биш сүүрэнэ—учууталлар, научнай үлэсэ холонуулар. Нэвэтэр-учуутал Е. Д. Макаров өр сэллээх үлэтин оныгыгтар тардырэн педогогической наука кандидаттынан буолла. Барыта 9 оскуолаҕа учуутал онытын тарбатымга туһуланан улуустары семинардар ыытылыннылар. С. М. Махорова авторский курса үлэлээтэ, Г. М. Яковлев кабинетигар онын улуустартан кытта учууталлар кэлэ сырыттылар. Калып сэллэргэ учууталлар конкурстарын ыытыллырынэнэ. Быйыл циклырынэн арахсан 4 оскуолаҕа 18 кытаапчыны түмэч элриннэ. Алабар, Чурапчы, Соловьев, Часыр, Хадаар, Амма оскуолаларыгар диагностика ыытыллан оскуола иһинээри проблемалар ырытылыннылар, коллективка дьүүллэбингэ туруорулуунулар. Диагностикаһын түмүгүнэн манчык суоллары бэллэтэххэ сөн. Бастакытынэн, оскуола иһинэн салайы, хонтуруол, документациян ситэтэ суох. Иккиннин, учууталлары аттестациялааһын көбүтүр оруула намыһах, уруккуллуу аһаҕас дьаһалаларынан, отчуоттарынан сыанабыл бэриллэр. Үсүһүнэн, педсоветтар оруулаһа ыра. Төрдүһүнэн, үтүс оскуолааларга төрөпүтү кытта үлэ ситэтэ суох. Чурапчы орто оскуолатыгар администрация үлэтин координациялаһынан ыыдлыбы

табын түмүгөр коллективинде башка сыякта соруука түмүү
жылында.

Одо айымагтан бэрлэлэбт дьовурдун. Ааспыт
имылаахтар прас дьаһаллар кытталаллар. Ааспыт
имылаахтан убатыллыбыт күпкөс бөлөхтөргө кыруллар
шатааттар кырууоохтары тэрийингэ бэрлэллэбиттэрэ. Ол
түмүсөр норуот мастардарын, уус тарбахтаахтары
офолору үөртингэ тардым ситиһилэинэ. Республика
быыстапкагытар 4-с миэстэлинибит В. В. Игнатлев
(Балтоно), П. П. Соловьев (Соловьев), Е. С. Сороку-
нов (Алабар), А. С. Хриноваткина уо. д. а. сыра-
лаах үлэстэрин бэрлэлэбт сирдээх. Кинилэр уһуйбут
офолору үлэстэр республикага эр буюулаах, Фран-
цияга, Тывага, Бурятияга тийэ быыстапкаларга ту-
руоруулар баһирэниилэр. Аан дойду таһымытар шы-
тталлыбыт уруһуй конкурсулар Хатылы элэр худож-
никтэра (учуутал Н. С. Блюкина) кыттан бастыгылар
ахсааныларга киирдэлэр Дьовурдаах, талзылаах
офолор кинилэргэ сура аһаас Үөрэх дьылыи үстата
5-түгүс үөрэнээччи Кытайга, Египеккэ, Финляндияга
күүлэйдэтиилэр. Английскэй тыл олимпиадатын кы-
лылаахтара Векка Слещева (Чурапчы), Гена Яков-
лев (Одзулууа) Англияга үс ыйдаах стажировканы
бардылар Гена Яковлев аны 9 ыйдаах үөрэххэ бара-
ны бэлэмниилэр.

Оскуоластар аспаптык сымлаах үлгүлөрү. Улуу Кизилыйы 50 сылыгар туурайылыныз. «Фронтан суруктары», «Казакстанда» операцияларга көхтөөхтүк кытынышлар. «Үчүрөһүн күн сире!» республикалары фестивалыга кыткан, «Көлүзөңүз» үркүү ансамблин солистары Рита Синдеева уонна Стасик Катаков лауреат үрдүк атына илан, «Океан» лауэрга сыннынар бырааптаммыттары Одылуун оскуолатын «Өргөс» анж-бонсердарын бөлөргө эмиз лауреат булан барибистын үрдүбүтө. Бу бөлөх (салайлаачы Д. Н. Винокуров) 7 орото Москва-тааны ширковой учулищесы атылынышлар.

Асслат үөрэх дыйлгыгар Д. П. Коркин аатыннан республикадагы спортнай орто интернат-оскуола тренерлэрэ дьосуннаах түмүктэри ситистилэр. Н. Н. Кычкин (дубат) 4 эки дойду чемпионун, 6 призерун, К. Н. Захаров (тустуу) биһр Россия чемпионун, биһр призерун, Т. С. Стасова уонна И. М. Стасов (огууун итти) өөрүттөр икки ардыларынаагы турнир, Россия призерун итти таһаардылар. Мугудай оскуолатыгар сааһи иттига тренер И. С. Захаров таһаарыллаахтык үлэлэһэр иттигага холобур буолуон сөп. Кини 10-ча сыл устата общественнай тренер быһыытынан үлэлэһип күрүһүгө ааспыт сылтан спортнай оскуола филиалыгар кубулулуонна. Оҕолор республикабыт чыһини Россияга ситиһилээхтик көмүскүүлэр. Ис сүрүттээ иһинан, дэриһилээхтик үлэлэр иһинэн Чакыр оскуолатын бокска тренерэ А. Н. Соловьев иттиэххэ сөп. Афанасий Николаевич дьариктыыр оҕолор.

СИА цогцонхэрэр

ДЕПУТАККА КАНДИДАТЫНАН ТУРУОРДУЛАР

Мирийдээдэй хайа-байытар комбинат автобазатын коллектива Р.Ф. Федеральной Мунхыаын Государственный Думатыгар 20 №-дээх биир мандаттаах Саха сириинээдэй быыбардыгар уокурукка депутатын кандидатынаа Виссеслап Антониович Филатовка түрүүрдэ.

Автомобилистар кинини түбөнчөчө турурбатылар. СР Государственной Мушьяны (Ил Түмөн) республикатын Палататын председатели бастакы солбуйаачы Вячеслав Филатов өссө 70-с жыларга бу коллективке үзөтүн сымдыгыта. Көпүлүүр бөлөк бөлөтүн кандидатын өлөөн илин баттаанын хомуйууну сарадагыт.

ФЕДЕРАЛЬНАЯ УОКУРУККА
ТУРУОРУЛУННУДАР

Россия урукку вице-президент Александр Рудой сайыр «Держав» социал-политическая хамсааһыны бий-бардыр холбох Амур-Өлүк бассейнттан федеральный уокурукка РФ Госдуматыгар депутатка кандидаттанын Мирной куорат батыһатын үлэһит Андрей Шиншареву уонна Дьокүүскай геолога Олег Пивоварову туруорда.

Итини таъйинан О. Пивоваров 20 №-даҳ биш мандат-
таъх Саха сиринээдэ бымбардыыр уокурукка депутат-
ка кандидаттынан эмиз-түрүөрүдүмү.

«Экогиз» хэлтэцхтаммын эсигнэтигэстээх табгаарысты- ба директор Сергей Дулинны «Яблоко» бийбардыр холбожук федералнай уокурукка РФ Госдуматыгар баллотировкаланарга депутатка кандидатынан туруор- та. Бу холбожук лидеринээ баллидээх политиктар Григорий Явлинский, Владимир Лукин, Виктор Шей- нин во д. а. буолаллар.

АРБААНГЫ
ЭЛЕКТРИЧЕСКЭЙ СИТИМ
ГУМИНСКАЯ ТУРУОРАР

УУС-НЬАРА. «Ардагты электрической сети» бичиг бардыр холбохун 20 №-дээх бичир мавдаттаах Саха сиринизээр бичбардыр уокурукка депутатка кандидаттан Уёһээ Индигирдээри государственнай хайа-геологическай предприятиетын директора, Государственный Муниах (Ил Түмэн) депутата Валерий Гуминскийга түгүрүддэ.

Госдума депутатыгтар кандидат ийнан илин баттаабы
ны комулар. Сергей Шерин салайааччылаах көбүлүүр
балар тэрилтээ.

«САНА' ААТТАР»—САППОРОБА

- «Барбарыкы» национальный фонд «Сагда латтар» программы 12 стипендиата Салпороза «Хотугу форум» Генеральной Ассамблеи культурной диалогаригар кыттыны ылла.

Музыка Урдүкү-оскулатын, Дьокүүскай уонна Новосибирскай хореографическай училищеларын, Новосибирскай, Екатеринбург уонна Москва музыкальнэй үөрүх тэрилтэлэрин интиллээччилэрэ Ассамблея кыттылаахтарыгар үө уонна Япония караччулэрингэр икки концертин көрдөрдүлэр.

Саха сирин эдэр талааннарын, кинилэр бары Россия-
тааҕы уонна аан дойду тааҕы конкурстар лауреаттара,
концерт адыттыбыт музыкант-педагогтар интернистэрини
тарта. Одо музыкальнай фестивалларын тэрийээччилэр,
Хоккайдо губернаторствота уонна Саппоро куорат аан
дойду тааҕы музыкальнай ассоциацията «Саха эстэр»
программаны кытта биригэ үлэллэр бэрэлиэхтарын
биллэрдилэр.

АНАР СОЮЗТАР—ГОСУДАРСТВЕННОҢЫ
БӨБӨРГӨТӨР ИЙИ

ДЪОКУУСКАП. Баладан ийин 21 күнүгөр Киниге даяктар Саха Республикатын аһар соматарын быра-былазынчаларын уолсай муунахтара буолла. Онно республика суверенитетын туһунан боспуруос дүүэлт-тининнэ. Республика правительствотын председателин солбуйааччы Василий Власов суруйалчыларга, журна-листтарга, муунахтарга уонка худонниктарга Саха сирэ государственнай уолна экономикай тутулуута суох буолуутун бөгөрөтүүтэ туһуламмыт хардымла-рын туһунан иһитиннэрдэ.

Мушбааха айар сохотар бэрэстэбитэллэрэ айар уонна активнай общественнай үлэлэригэн-хаммастарынан Президент уонна правительство суверенитеты салгыы сайынарарга туһуламмыт дьайышларын итинэн Михаил Николаев боломуустуйабын уһатарга референдуму ытар туһунан республика общественноһун көбүлээһинин өйдүүрү бачаардылаа.

«САХА ОСТУОРУНАЛАРЫН»
САҢАТТАН ТАҒААРЫ

Саха сиринээс «Битик» кинита кыһата «Саха остууруйаа» кинигэтин нууоччылар уонна сахалык таһааран, орлук кыраачаан табыллыыларга, бэртээхэй баһамы оҕордо.

САССР-ийн утгаарх дасгал, филологическийн арга хандлагад Георгий Эргис бэлэмнээсээ икки тэмдэг 400 ошууруулаах киникэтэ 1964 уонна 1967 сыларалааха Дьоккуускайга бэчээтэмнэтэ. Онтон илд күвүүс тымгыктанан да көстүбэт буолбута. Итинин талыан киникэтэ бийэзрүүлээх, талдытлаах уонна киникэтэ ыстатмьаах.

республика чемпионына, призердарына, буюу
дугар килтэри, зинилэр, хамаандатын састаа

Физкультурнай-тэбдигирдэр "Үлэ Чакыр" оюуолотыгтар (директор В. А. Дьячковский) бэркэ тариллар. Физкультура учуутала Н. Н. Азамов хас бирдин оёо эт-хээн өртүнэн сайдарыгар, доруобай буодарыгар былааннаахтык үлэлнир. Физкультурнай-маассабай үлэ үгүс оюуолаларга уота-күөһэ суох тариллар. Бу Мугу дай, Одьулун оюуолларыгар ордук сыйланнаах. Оюуолаларга материалнай база мөлтөөбүтэ, физкультура учууталлара тийбэттэрэ үлэни улаханык атахтыр. Доруобуйа чаастарын аналынан, көдүүстээхтик туһаным үгүсүргэ ситэтэ суох. Ууммут үөрэх дыдыгар комплекснай спартакиада тохтогулларт. Ол онугар хас бирдин оёону сайыннарар усулуобууллаах кэтэхтэн күрэхтэһинилэр мытылламхатарын сап.

Хуьку сыларда

Урукку сымлардаа бар «Дьобур» общество ааспыт үөрөх дьылыгар таһаарыылаахтык үлэлээтэ. Киникүүлар жэинэригэр эби үөрөхтөр ытыллынылар, кэтэхтэн оокуола сыл устата үлэлээтэ. Сааскы киникүүл кэнигэр оокуоланы бүтэрээччилэргэ СГУ преподавателлэрэ тахсан консультациялары биэрдиэлэр. Сыл устата улуу бастык специалистара фольклорго (хомус, тойук, чабырбах, уус-уран аабыы) дьарыктары тэрийдилэр. Ити үөрөхтөр кэниилэриттэн арайтардааһын искусствотыгар, оһуокайга конкурстар ытыллыбыттара. Конкуренциялаабы Аһта Протодьяконова (Хадаар) республика оһуокайын түйүлгэтигэр кыттан иккис миэтэни ылбыта да элбэки этэр. Оһолору дьобурдарынан сайыннарыыга туйалаах буоллуун днэн араас тестэр, анкеталар толорулуунулар. Бу хайысханаан өссө да элбэки үлэнирибит эрэйиллэр. Орлук улахан болжомтону оокуоланы бүтэрээччилэргэ ууруохха. Кинилэр олохторун суолун булукууларыгар, идэлэрин таба тайаныыларыгар күүс-көмө буолуохтаахпыт. Ол инниттэн 15 сыл буолан баран улуууска выпускниктар слеттара ытыллыныа. Слет үлэтигэр Президент иһинэн кадрлары бэлэминир департамент председателэ М. В. Мухин, СГУ, Дьокуускайдаабы тыа хаһаайыстыбатын институту преподавателлэрэ кыттыны ылбыттара.

«Дюбур» обшество сыйлаабы үлэтэ суолт суох хаал-
батада үөрүүлээх, киин 12 оҕото киин куораттар үрдүк
үөрэхтэрин заведенийеларыгар киридилэр. Улуус оскуо-
лаларын ааспыт үөрэх дьылыгар 290 оҕо бүтөрбүтүт-
тэн 71-дэрэ үрдүк, 81-дэрэ орто аналлаах үөрэхтэр кы-
һаларыгар ситиһинилээхтик туттарыстылар. Ордук үчү-
гэй түмүгү выпускниктарын 50 бырыһыана үрдүк үө-
рэххэ кириэннэр, Соловьев оскуолата ситистэ. Чурапчы
ХI «бэ» кылааһын (салайлааччы С. М. Макарова) бүтэ-
рит 10 оҕо бука бary үрдүк үөрэх заведенийеларын сту-
деннарынан буоллулар. Кытаанах орто оскуолатын 11
выпускнига бэйэлэрин хайысхаларынан бary орто
аналлаах үөрэххэ киридилэр. Чакыр, Силаит, Төлөй,
Хадаар оскуолаларыттан биһр да оҕо үрдүк үөрэххэ

Сахалар Христос итгэлийн соңчо ылымматтарын ту-
һууан үгүстүк суруйдаллар. Ол эрээри бирдиндөөн ис
сүрөхтөрттөн дининик ылымматтар азияда суох-
тар. Олортон бирдестерик—Сивцев Григорий Серге-
вич, Тангараһыт Киргизалэй, туһуунаа көпчүмүлөр. Ага
уһуун тэннэпит Мугудай бу ураты кибатэ уһуунук
олорбута. Төһө да үөрөбүз суорун иһин, арабыттардын
билсиктэн, сибээстэһэн, бэйтэ итгэли күөскэ ылыми-
тын аһан, аймахтарыгар уонна дойдутун дьонугар
тангара үөрэрин тарбатааччы, бэйтэ тусна сырдатаач-
чы буола сымдыбыт.

Тайгара союгуун, элбэх мэргэжлийн билэр кишк бичигтүүдээр, кэрним арабыттара хаһан эрэ кэсэн барилахтарытар дээрн сага малы бэргэһүлээр, сага төрөөбүт орууу сүрэхтүүр, бокуюнһууу мэлигбэн араан элбэх мэрхүүсэр атаарар эбит.

Сарсарда аайм тахсар күнгэ утары хаймал туран кириэстэнэ-кириэстэнэ үнгөн-көрдөнөн ботугуруу тулар буолара үһү. Дьонго үчүгэйтэн атыны бабарбата, эгэ муһабаны салгырыа дуо. Дьаһыйдаларын ахсын айаар кириэс охсунара, чалекылаах чэйни былабаастабын охсон баран иһэрэ дииллэр. Дьаһаллаах, олуе сүрэхтээх киһи нуучча абабыттарыттан оһуруоту олордоҕо, бурһуннар дьарык олустубут.

Кырдубас егиз 80-чи саастаах Г. Н. Сипови маны ахтар:

—Энэм, дээ, хярдъяах дээ, даянги киши. Тиймээр тийм-
наагүй ланьшарууяй өлөрбөт этэ. Идэгшатаа дэсунни
«сэйиыдэтатар» идэлээрээ. Ого эрдэхитинээ дэсунни
бодом дэсунни кунадан, ырахан тиллари сангарбат буюу
дэсунни этэлээр.

Энэм алааска өбүрүөт айнык бөбүтү үүннэрээччи, икүүлүүн эриппэлэри, хортуоллунуу уос а э. Ол сыматан кыра олоппоско олоро сыалдын ириастыра, көрөрө-харайыра, бийигинэн уу бастаран куттарара. Оту майы алдыаттарбата, суолунан сыалдын дигрэ. «Чымчаах ууатын алдыатар ого хойут одото суох кили буолар», — дигэн мас-таас курдук этэрэ. Сир кырсын алдыаттар-

хэмжээгээс хамгийн их хэмжээг бүтээх үүрэгтэй. Хамгийн их хэмжээг бүтээх үүрэгтэй. Хамгийн их хэмжээг бүтээх үүрэгтэй.

Үөрэнзэчилэр сайныгы сэмьвалангарын хөдүүс-
тээхтик тэрийн—оскуолалар биир сүүн сорунтар.
Улууека 39 үлэ уонна сэмьвалан киһинэрэ үлэлээт-
лэр. Ону таһынан оролор байындай хайааһыстыбалары-
гар сымтач окко, фермада, тутуута көмөлөстүлэр. Ам-
ма оскуолатын бааһытар «Дьодур» республиканскай
физико-математическай оскуолта 3 сезон устата ды-
рыктаата. Байаларын эрэ улуустарынан мугураллам-
ка, оролор атын улуустарга кытта барап үөрэнэ, сай-
дан кэлдилэр. Отут биэс үөрэх гуйгуинара, бастыг ак-
тыһыстар, оиун тылын олимпиадатын хыайымлаахтара,
бастыг спортсменнар, «Кэскил» хайаат конкурсуу
хыайымлаахтара «Дьунэ» өрүс кэрэ көтүүдээх мистэ-
лэринэн төлөхөдунан үлүһүлэр. Үөрэнзэчилэр са-
быныгы сэмьвалангарын ордук үүгүдүк Одьулуун,
Диринг, Хадаар, Мугудай оскуолаларга тэрийдлэр.

Офону снэр-майгы өртүшөн пинтнэг үлэ аравс көрүүн-
нэгэ тубанымаллар. Ол курдук, бийи улуска аап
Састаан «Виртуозы руля» конкурс ытылган, 5 оло
мотоциклы ытыр праваны ылылар. Правовой пинтнэг
анамыт ыдырга рейдэлэр, көрсүбүүлэр, викториналар
тэрилиннелэр. 1990 сыттан саралаан олобуллубут ана-
лаз көрдөрүтүшкү, оболор арыгылаабыннарын, уоруу-
ларын, кийини кырбаабыннарын түбэлтэлэрэ арыга-
быт. Састарын ситэ илик оболор бэрээдэги кэиникте-
рини учустугур ааспыт үөрэх дыйлыгар 92-ого турбута.
Кийилэртэн 14-тэрэ амыс Ордук элбэх—51 оло арыгы-
лаан учуокка ылымылыбтара. Оскуолаларын көр-
дөхкө, үгүс бүрүй-сэмэ Чураалчы өртө оскуолатыгар
(46). Дирин (10), Одьулуун (13) оскуолаларыгар
онобуллар. Сохуонна састарын туола илик оболор
ымыталарыгар комиссия ааспыт сыллаахха 15 оло
дылалатын көрөс. Бүрүйү өнороччулар састарын
кыччаан илэлэрэ уосна уорар-халыар хайысхалаа-
мы дьыкениннэр.

Одому нийтн төрүтэ дмэ-кэргэнгэ уурдалар. Хас биридн ыал өсөтүн снэр-майгы, күт сүр, өртүгөн чөл-лөөх гына нийтнэ болломтотун туулаймахтаах, аймах-хаан үтүө түүстэритэр уһууохтаах. Одо быраабил күөмчүлээбкнэ нийтшин өрө тутуохтаах. Бу үлэни тэ-рийбэргэ араас тархыталэр күүстэрин холбуудлара, тө-рөппүттэр ортолорутар социальнай-правовой, психоло-го-педагогической билиини пропагандалыылара эр-бидлар.

Социалаар педагогтартай элбэх, чөлөө хайрсахлаах үлэни күүтэйби. Улуука мытмаллыбыт «Түерэн» туснуу кишлэр үлэлээрнэр сүүри тирах буолар. Тускулу олоххо килларинга нэһиликтэргэ субалэр тэриллиннэлэр. Оскуолаар да бу үлэттин туора туран хаалбатылар. Маныха үпүс сылын «Эркээйи» программанын үлэлнир Мугудайдагы «Бада санаа» оскуолатын үлэтин бэлэтиэххэ сөп. Биир үчүгэй үлэлээрнэни Сылан оскуолатын ааттыыр снэрдээх.

Оскуулагда кириэн ийингээди саастаах оёолор тэрилтэлэрингэр илэр-үөрэтэр үлэ национнальнай оскуула концепциятын алааххо киллэрин уонна салгы саймынармы хайысхатын тутуһар. Улууска барыта 26 детсад уонна 6 оскуула-сад үлэлээн кэллилэр. Үөрэх дьылыгар 5 детсад саҥа программалар үлэлиэхтэрэ. Холобур, Алааһар детсада норуот педагогикатын, итэбэлтн оёону ийингэ туһанымыга, «Туулукчаан» детсад орд толкуйдуур дьоруун саймынармыга илсыйахтара. Республикада эии бастаан ытыллыбыт «Сыл бастык ийэччитэ» конкурса кыттан Е. Г. Винокурова бастаки микстэмиллээ. Кылаасбас педагог К. К. Пермяков «Норуот педагогикатын—оёону ийингэ» дии киикэтэ бэчээттээни тарыста. Детсадтар үлэийэттэрин бийылгы сохуохтарынан буолаллар: оскуулаи кытта биир хайысханы тутуһан бириг үлэлээһини салгы дьирэвтэни, үөрэнэргэ бадаки ийин, оёону личност бийылтыкка көрөи майгытын-сигилиити үөрэтэи ийини сүрүн болгом тодо ийин, анал хайысханы көрдөөһүн.

Дахиад ачигчид итгэлтэй салсныг тэрхэм турар проблемалар дахьтоого. Туох хангын нийгэм, үл кырата кылчылда. Баладан ийил 15 күнүмүздөй туртуулан, үөрөх систематыгар кредиторскай нэе 6 млрд. солк. тийлээ. Күн бүгүн дөтсэдтарга оро аһылыгар наала буолар үлүст суох. Онон улаахын өрөсүүттөөх эрээри рентабельнайга суох дөтсэдтары, оскуолалары сабым туһунан кэпсээниэр оһио суох буолбатахтар. Үөрөх үлэбитэрини атырдыах ийилгар буолбут республикатааҕы субэ мунуһахтарыгар сирдигилииһиттэн төттөрү түспүккэ субэлеминиэ. Оскуолаларга үөрэнэр пособиелары, оборудованиены, индустри, атыланыыга бэриллэр үл мунуутуурдук аччатылыныа. Онон оскуолалар малга салга, туох буулдубукка хаһаангытааҕар да харыстабыллыахтык сыйианнаһаллара эрэннлэр. Үл-харчы барыллыгытэ төһө да көйүтаатар, Одьулуунига, Кытаа-нааха, Аммага, Чакырга, Мугулайга капиталнай өрө-мүөннөр кэмнэгэр уонна хаачыстыбалаахтык иытылыны-ылар.

Икнэс сүүрүн проблема—кадринан хавччмаллыг снэтэ тоога. Икнэ смтан бэртэх бу ордух смтнмрхайд. Физика, физкультура, биология предметтэргэр учууталлар тннбэттэр. Ол бэричннэлэргнхэ учууталлар куоракка тэрдннмалара, аниммт эдэр спецналистэр кэлбэттэрэ буолла.

Улууэ учууталларын быһылгы сүбэ мунньахтара урук-
кулартан уратыланна: кинилэр тил эппэтилэр, куль-
турнай чааһыгар улахан болдомто ууруллубут.

Мунһах барһыт дьынтин ханһайһыны билиһининан М. Д. Гуляев спортһанай интернат-оскуола үлэтин-хамнаһын билиһиннэрдэ.

Сүбэ муунных үлэтигэр удуус дьаһалтатын байылыга Н. С. Сивцев кыттыланы ылла уонна иһинки соруктарга түһэйдэн тым эппэ.

М. СИДОРОВА.

Тагара көмөтүнэн дуо?

бат, олбуур отун хэстэрбэт этэ. Эхэн бары 8 овогто үгүө илал-двон буолбуттара: 2 уол, 6 кыыс. Бир сизинэ Прохоний Посельский, 90-чалаах кэли, Чурапчага олорор. Атын сизини Михаил Степанович Окоченишников улууска баһбэт кэли сууга буолуо, оттон Семен Романов дини сизинэ сахалартан баһбэти летчик, Баятаһага олорор.

Адам Николай Григорьевичтан 8 жилийн мал буудал-
пугуттан бэлтгэн 6-ыг баар. Ийм Чарактын Мэхээд
княйн Хөбөрөөс сүрдэх княймылаах, үлэйт дахти-
ра. Давуун тманы олоон, саяаттан-саяа сонуах олоо-
тон, бурдук бөртүн иналлара. Сорох дым сонукта-
рын саяматаллара. Саяга ортотууан биэр княйэхэ 100
түүтэднэн суоттаа, ордор бурдуктарын ашмымла-
ра бөтөр атастаталлара. Ийм эрдэ соуе албуге. Адам
Ньукулай орсоньор, эмиз атам курдук сааширан, 90-
нун зааан бораа «тачаралаабыта». Саяга сүүнүнэн
сарга майн жердэн бэлэмнэн княйбэллара. Улахан
тманынга олохоторун түүн эмиз оттоллоро, олоо оро-
рун тманынат, жарытманыарбат эбиттэр. Борбуйбу-
рун көгөдөөт, элэйтэн, агабитын батааа сийдлэн үлэ-
дирбит.

Бэйэм дэиммутаа холобурдаа, утуутал буоларбы-
нан даҕаны, өбөлөрбүн кыраларыттан үлэсэ үөрэтэн,
үлэһит, үөрэхтээх буолан тарыстылар. Аны биллэн
сайын айды өнөктөрбүн батыһаһаара сактыан өттү-
бүн Tohe да техника баарын иһин, ого ылган үлэтин
билэччээхэ дэиһ санаанан салайтаран, кыраабал, хо-
туур өнгөрөн, кайдах үлэтинин көрдөөбүн.

Билэргэ бэртэ хунаган дээр лхкаастанг баран, төннөй эрэгит дин Ити, араана, сон согуу буудуу. Бэ-
лам партизанах буудал, эбэлхилы-тагарана нгэрэйбт
эним да, туох эрз баар ээ, билигата. Хас эбим Сергей
Савцев саргатаан сирдээх олобу одоруу, хаан да тү-
гэнгү бэйа-бэйни айһуу, айһураа харьтабыллаах
сидиан телебуу—хаан-уруу аймхатарым үт-тураан

олохторо буолалар. Экирэттэ уола Айхаантан торут-
таах кэбилдик, улуус Савиенсгэ, Талай Лаурентьев-
тар, Смирняковтар олохру биир хаалыт. Тус бэйэлэр
олохтор элэм Танаһалар Киргизэлэй үтүөтүнэн мааны
долого тийдэбиз дии саныырым оруннаах курдук.

Гавриил Николаевич бэйэтэ кырдааҥас учуутал, үйүн силгэ нэһилэнэ. Сэбэстэн исполкомун председателэ кэргэнэ, айабыла, тиргээ, сүбэлүтэ уонна кымыскааһа, чүтэ Екатерина Сергеевнанын уон орон у тэрэһи мал-дьон оҕордулар. Олохун кэрчэк кэмтээн ахтан:

—Сэрэн бүтэ илгигиэ хоһобуллут. Очколорго Катэ райсовета үлэлһирэ, мин Майара учууталларым, Сибайбы дэнэ суоҕа. Улахан убайым Афанасий Николаевич үлэ фронугар, кыра убайым Николай Николаевич уоттаах сэрэгтэ 3 сыл сылдьан «Войбуой үтүөдүрү иһин», «Германияга кыайым иһин» медаллардаах кэлбүттэр. Мин оһоллоон барбатым. Дойдум дьомо иҥириллэн баралларын сайдыа хааларым. Военкомат очколорго Майара этэ»,—дипр.

Кини 30 сая учуутлаабыгттан хаалбыт суула-ни-
нэ туугуй днэтэххэ, үөрэнпит оолоро уола Константин
Павел Синцетэр—СГУ үлэһиттэрэ, Петр Перимкоп—
наука кандидата, институт үлэһитэ, Майаа үөрэнпит
оолоруттан артист Лазарь Сергучев, ириалыт-поэт
Алексей Попов («Майа сайына» ырыаны ким билбэ-
тий?) уо. д. а. Оттон сельсовет исполкому председате-
линэн аалорон туттарбыт кулууба, нэһиликтэн сэри
кыттылаллаахтара мэтириэттэрдээх өйлөбүннүүк, элбэ-
ахсааннаах Кыһыл знамя, пымпа, кубок—эти барыта
үлэтин көрөннэттэрэ.

Билгийн дэвсгэрийн үүсэлтэй генофонд дэвсгэрийн тал дээр байгаа. Удирдлагын сүлжээ үүсгүүр болохыг нь, бууруулахыг үүсгүүрээр. Дипломатик үлс суруулуулсан эхлэлтэй үүсгүүр болохыг багаланхтар ирмэлтэй-ийнхэн хөрш эрх. Силдээ дүрэн, мутула элбэх Аалдуу мөс силдиглээн тахсмыгтар тагара эрх нэмэлтэй болоху дүр?

Татьяна ЗАХАРОВА.

САХА РЕСПУБЛИКАТЫН НЭЙЛИЭННЭЭТИН СОРОХ АРАНАТЫГАР СОЦИАЛЬНАЙ ТӨЛӨБҮРДЭРИ УЛААТЫННАРЫ ТУУНАН

Саха Республикатын государственнай суверенитетин туһунан Декларация ытыллыбыта бэс сыла туоларынан сибээстээн уонна нэһилиэнньэтин тус адырыстаах өбөөлүнү күүһүрдэр сыалтан Саха Республикатын Президент Михаил Николаев 1995 сыл балаан ыйн 21 күнүгэр 1171 №-дээх Ыйаарыныа уурда:

1. 1995 сыл аатынны 1 күнүттэн ый айы толугар (компенсационнай) төлөбүр олохтуурга:

1. 1. Билигин төлөнөр компенсация 100 бырыһыанын кээмэйинэн:

— саастарынан, инбэлииттэринэн саамай кыра кээмэйдээх пенсияны ылар үлээлээбэт пенсионерларга;

— хас бириднн оҥотугар иитэр кийитин сүтэрбитинэн пенсияны ылааччыларга;

— үлээлээбэт социальнай пенсияны ылааччыларга.

1. 2. Саха Республикатын сиритэр-уотугар олохтоммут дьон кэргэнэрин хас бириднн чилиэнитэр иһиннэ тиһилин олоһор үл кээмэйигэр тэҥнэспэт адырх дохоттаах дьон кэргэттэр оҥолоругар ый айы олохтоммут лособинэ:

— 3-тэр дьэри саастаах оҥо—Саха Республикатын сиритэр-уотугар олохтоммут үл төлөбүрүн саамай кыра таһымн 100 бырыһыанын кээмэйинэн;

— 3 саастаах оҥо—Саха Республикатын сиритэр-уотугар олохтоммут үл төлөбүрүн саамай кыра таһымн 150 бырыһыанын кээмэйинэн;

— 6—16 саастаах оҥо—Саха Республикатыгар олохтоммут үл төлөбүрүн саамай кыра таһымн 200 бырыһыанын кээмэйинэн.

1. 3. Хас бириднн оҥо оҥотугар хун ахсын аһылыгар компенсация 1 (бир) тыһынча солкуобай.

2. «Саха—Азия оҥолоро» фонд 1995 сыл аатынны 16 күнүгэр дьэри «Сахабилиһааһа» Саха Республикатын Герой-ийлээрингэр хас бириһилээрингэр 5 мөлүһөн солкуобай кээмэйдээх сирей стеттары аһарыгар.

3. Бу Ыйаарыныа эбнн ороскуоттары үбүлээһин көрөргө:

1. 1. пуунга—Пенсионнай сулуусуа департаментин үбүн суотугар;

1. 2. пуунга—Саха республикатын бюджет тас өртүһэри фонддарын үбүн суотугар;

1. 3. пуунга—республика бюджетин суотугар.

4. Дьон кэргэн, дьахтар проблемаларыгар уонна демографическай политикада комитет 1995 сыл балаан ыйн 1 күнүгэр турутуна «Герой-ий» дастабырыһаһаах Саха Республикатын ийлээрин иһиннэ Герой-ий бырааба уонна чөлчөтнө бариллибит 10 уонна өнтөн элбэх оҥолох ийлээр иһиннээтэрин «Сахабилиһааһа» түһэрэрингэр.

ААН ДОЙДУ ЧЕМПИОНАТЫГАР

Саха сирин бэрэстэбинтэ Николай Бускаров Голландия 100 километрга сүүрүүтэ аан дойду чемпионатыгар аан бастаан кытына. Сүүрэр суулга барыта 360 киһи тартыта. Николай бистэһэ 6 члэ 55 мүнүүтэнэ 17-с иһиннэ кэлэ уонна республика сага рекордун олохтоо. Россиятан кытыбыт 10 спортсменн киһи көрдөрүүтэ баһе.

ААН ДОЙДУ КУБОГАР ПУТЕВКА ЫЛАР ИЙН

Электростальга балаан ыйн 22—27 күнүгэр пууча дуобатыгар Россия кубогун ылар иһин күрэх тэһин ытылар. Саха сирин сүүмүрдэммит хамаандаһын састаабыгар грессмейстер Александр Азаров, маастарлар Иван Токусаров, Алексей Буришев, Гаврил Колесов уонна Александр Буришева киирдилэр.

1-2 кистэни ылыт хамаадалар аан дойду кубогар кыттар быраабы ылаһаһа. Быларынан бийаһи дуобатчытарбыт лидердэр А. Азаров оонньооботугун да үрдүкүн үһүс кистэһэ тахсыбыттары.

СНА.

БИЛИЭН-КӨРҮӨН БАҔАЛААХТАРГА

Дьахтар биридэ төрүүрүгэр хас оҥолууон сөбүү? эмнэ дьыһа бопуруос дьээхит. 2-3, 4 даһаны оҥоу биридэ төрөтөр ийлээр баалара билэр. Ол эрээри ити өссө рекорд буолаһа, 1946 сылааһа Бразилияда бирид дьахтар 10 оҥоу (2 уолу, 8 кыһы) төрөппүтэ.

Дьикти аһылыктаах оҥоһуор эмнэ Бразилияда олоһор. 60 саастаах Антонио Педро да Силва дьэри латала Кини күрүһүттэн соторутаарыта Жоа Песса куорат киһи баһыһатын харуурада бүтүн инструментаһы дьаһыһы—икки сүүс адыс уон тоһорону, биридннэ сүрбэ икки лезветин, хас да кнопканы хос-тообуттар.

Пациент хайан эрэ иһысталаһыт чаһыларын хирурдар булаһаһаһыттан ломойбут.

Булуугас өй. Франция биллилээх артистка Сара Бернар бирид пьесада умһаһыт ороһун оонньообут. Сценара тахсарыгар аһыл көмүс бөбөһүн устарын умһан кэбиспит. Кини: «Бу кини аһи бэрэр кыах суох, хоргуһун өлөн эрэһи»,—дирин китта көрөөччүлэртэн биридлэстэрэ: «Кыһыл көмүс бөбөһүн аһылаа!»—дьэри хаһытааһыт. Онуоха Сара тутта:

—Хайыһ-үйэ холонмутум, сор биытыгар, онтум аһыһ өһөһүк эбөөт!..—дьэри харларбыт.

Аан дойдуга саамай үрдүк дьахтар Кытайга олоһор ласыта билэр. Кини Вейн Джиндэан дьэри ааттаһа уонна 247 см үрдүктээһэ.

Саамай дьикти кэргэнниһэр. 1968 сылааһа бэс ыйн 15 күнүгэр төрөөбүт Фатьян Прету дьэри 188 см үрдүктээх киһи 1990 сыл муус устар 14 күнүгэр кэргэнэммит. Оһо дьиктитэ дьэри туһу? Бэбэһиттэн икки сыл аһи саастаах Натали Люкус дьэри Францияда төрөөбүт, баара-суоһа 94 см үрдүк уһуохтаах дьахтары кэргэн ылыт.

Биридэ аатырбыт ученай Альберт Эйнштейн айаһа сылаһан авто-ресторанга аһыһ киирбит. Остуолга

АТЫЛЫБЫТ

1989 с. өһөһүллүбүт, сүүрэ сылаһар УАЗ-452 фургон автомашинаны, ГАЗ-53 кэлиһи мобуи, КамАЗ көлүһэтин. Адырыһыт. Чурапчы сэл. Речная уул. 18 №-рэ. Тел. 21-971 (үлэ чаһын кэһинтэһи).

x x x

Хойуу, элбэх үттээх, эрдэ төрүүр, бэс саастаах аһа сылаһар иһаһы. Эбэтэр байтаһыһа аһастаһаһыт. Чурапчы сэл. Западная переулун 1 №-рэ. Тел. 21-158.

x x x

1985 сылаһаһи үчүгэй туруктаах «Нива» автомашинаны. Үлэ чаһын кэһинтэһи Чурапчы сэл. Ярославская уул. 55 а №-гэр биллэргиттэр.

x x x

Сага Т-25 трактори. Тел. 23-738 (Кылаһаһаһа).

Редактор э. г. С. Р. ДАНИЛОВ.

НАШ АДРЕС: 678700, с. Чурапчы, ул. Карла Маркса, 26 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор — 21-332, отделы — 21-265, общий — 21-565.

Учредители (соучредители) газеты — Редакция, Администрация улуса, Национальная издательско-полиграфическая компания «Сахаполиграфиздат». Газета издается на якутском языке, выходит во вторник, четверг и субботу. Индекс газеты: 54907. Объем — 1 усл. п. лист. на 4-х страницах.

Зарегистрировано Саха (Якутской) региональной инспекцией по защите свободы печати и массовой информации.

Чурапчинская улусная типография. Национальной издательско-полиграфической компании «Сахаполиграфиздат».

с. Чурапчы, ул. Карла Маркса, 26 «а». Подписано в печать 25.09.18 ч. (гр. 18.00).

Тираж—3020.